

Bilaga. Mått på låga inkomster i indikatorerna för den ekonomiska familjepolitiken – dnr 043345-2010

Beräkningarna för år 2008 i denna bilaga är gjorda med äldre data och är därför inte helt jämförbara med övriga resultat i. Vid en redovisning bör därför inte resultaten i denna bilaga användas.

Inledning

I Sverige finns en tradition, som går tillbaka till Låginkomstutredningen, och Levnadsnivåundersökningarna, där levnadsnivån i befolkningen beskrivs utifrån ett antal komponenter. Johansson (1970) definierade levnadsnivå som ”förfogande över resurser i pengar, ägodelar, kunskaper, psykisk och fysisk energi, sociala relationer, säkerhet m.m. med vars hjälp individen kan kontrollera och styra sitt liv”. Ekonomiska resurser är en av dessa komponenter,¹ där bristande ekonomiska resurser är en indikator på fattigdom. Ett allmänt vedertaget mått på ekonomiska resurser är hushållets inkomster (Gustafsson, 1984).

Att använda disponibla inkomster som mått på fattigdom är ett indirekt sätt att mäta fattigdom, där individer med disponibel inkomst under en viss nivå betraktas som fattiga. Den disponibla inkomsten används som en indikator på individens materiella levnadsstandard. Det vill säga, det är inte inkomsten i sig som är intressant utan den levnadsstandard som inkomsten indirekt ger möjlighet till. Vid direkta definitioner av fattigdom mäts individernas levnadsnivå. Människor som lever i uppenbart och påtvingat armod betraktas som fattiga, oavsett ekonomiska resurser (Halleröd, 2000).

I rapporten begränsas diskussionen främst till indirekta metoder att mäta låg inkomststandard med hjälp av hushållets inkomster. Detta innebär inte att andra aspekter av fattigdom och social exkludering förnekas, men finansiell fattigdom förhindrar ofta tillgång till andra grundläggande varor och tjänster, som till exempel en god bostad.

Syftet med denna rapport är att beskriva olika definitioner av finansiell fattigdom, och ta fram ett absolut fattigdomsmått, som kan komplettera det relativa måttet på finansiell fattigdom som är en del av de indikatorer för den ekonomiska familjepolitiken som dåvarande Riksförsäkringsverket utarbetat, och sedan utvecklats av Försäkringskassan (Riksförsäkringsverket, 2003, Försäkringskassan, 2008). I dessa indikatorer har ett relativt mått på låg inkomststandard använts (60 procent av medianen av disponibel inkomst per konsumtionsenhet). Detta följer de rekommendationer som gavs av Atkinson et al (2002), och som legat till grund för EU:s arbete med sociala indikatorer.

Det finns flera skäl att komplettera det nuvarande måttet på låg inkomststandard med ett absolut mått. Det första är att målet för den ekonomiska familjepolitiken ändrats sedan indikatorerna först utvecklades (Proposition 2008/09:1). Det nuvarande målet betonar att den ekonomiska familjepolitiken ska bidra till förbättrade förutsättningar för en god ekonomisk

¹ Komponenterna är idag arbetsmiljö, boende, ekonomi, hälsa, fritid, materiella tillgångar, medborgerliga aktiviteter, sociala relationer, sysselsättning och arbetstider, transporter och kommunikationer, trygghet och säkerhet samt utbildning. Komponentlistan har förändrats något över tid, både vad avser innehåll och beteckningar (Eriksson, 2003).

levnadsstandard. Det nya målet betonar förutsättningarna snarare än utfallet, och innebär en viss acceptans för att det ekonomiska utfallet inte alltid blir detsamma för alla barnhushåll.

Det finns också andra skäl till att komplettera det nuvarande måttet med ett absolut mått på låga inkomster. Ett relativt mått kan visa att andelen med låga inkomster ökar även om inkomsterna ökar i samhället. I tider av ekonomisk tillväxt kommer ett relativt mått att visa på oförändrad fattigdom (om inkomsterna stiger (procentuellt) lika mycket för alla), eller ökad fattigdom (om inkomsterna inte stiger lika mycket i den nedre delen av fördelningen). Endast om inkomsterna stiger mer i den nedre delen av fördelningen än för övriga befolkningen kommer fattigdomen att minska med ett relativt fattigdomsmått.

Omvänt kommer fattigdomen inte att öka, eller till och med minska, vid en ekonomisk kris, om inkomsterna sjunker ungefär lika mycket för alla, eller mindre för dem i botten av inkomstfördelningen.² Sådana förändringar kan ses som icke intuitiva. Därför bör det relativa måttet kvarstå, men kompletteras av ett absolut mått.

Olika sätt att definiera fattigdom

Fattigdom definieras i Nationalencyklopedin som ”levnadsstandard som är oacceptabelt låg”. För att vara mer precis kan tillståndet av oacceptabelt låg levnadsstandard kallas för fattigdom först när den är påtvingad. Uppfattningar om vad som är en ”oacceptabelt låg” levnadsstandard, och var gränsen går mellan ”frivillig” och ”påtvingad” varierar dock mellan olika individer, tidsepoker och samhällen. Varje avgränsning av fattigdom görs därför utifrån mer eller mindre uttalade normativa och pragmatiska bedömningar, och det finns knappast någon ”objektiv” eller ”sann” definition av fattigdom (Halleröd, 1991).

Det finns många frågor att ta ställning till när fattigdom ska avgränsas och mätas. Seebhom Rowntree genomförde 1899 i York i England en av de första systematiska undersökningarna av fattigdom (Rowntree, 1902). En ambition var att mäta fattigdom på ett sätt som gjorde att individualistiska förklaringar – det vill säga att individerna använde pengarna på fel sätt – kunde avvisas, och att resultaten kunde användas som argument för åtgärder mot fattigdom. En noggrann budgetberäkning gjordes därför för att undersöka vilken inkomst som var möjlig att överleva på. En av komponenterna var vilket näringsintag som är nödvändigt för att upprätthålla den ”fysiska förmågan”. Därefter kontrollerades vilka livsmedel som krävdes för att motsvara detta näringsbehov, och den lägsta kostnaden för att dessa livsmedel utgjorde en komponent i budgetberäkningen. På samma sätt beräknades kostnader för kläder, bränsle och bostad. Summerade utgjorde utgiftsposterna ett fattigdomsstreck, det vill säga den minimiinkomst som krävdes för att undvika fattigdom.

De som föll under detta fattigdomsstreck kallades av Rowntree primärt fattiga. I samband med intervjuerna framkom dock att betydligt fler än de primärt fattiga levde under förhållanden som inte var socialt acceptabla i England i slutet av 1800-talet. De som levde

² Det var detta som hände vid den ekonomiska krisen i Sverige i början av 1990-talet och under den ekonomiska återhämtningen från mitten av 1990-talet. Under krisen sjönk andelen med en ekonomisk standard under 60 procent av medianen för alla för att sedan öka. Anledningen till detta var att inkomsterna inte minskade lika mycket för de i botten av fördelningen som för den övriga befolkningen – till stor del tack vare socialförsäkringarna – under den ekonomiska krisen. När återhämtningen kom ökade inkomsterna mer i toppen av fördelningen, och andelen relativt fattiga ökade.

under dessa förhållanden, men hade en inkomst över fattigdomsstrecket kallades sekundärt fattiga.

Rowntrees studie är intressant i sig, men den lyfter också fram några av aspekter som följt undersökningar av fattigdom sedan dess. En sådan aspekt är gränsen mellan fattigdom och icke-fattigdom. Genom sin definition av fattigdomsstrecket hoppades Rowntree hitta en inkomstnivå under vilken den fysiska förmågan inte längre kunde upprätthållas. Definitionen av sekundär fattigdom visar dock att det inte gick att ignorera det faktum att många med inkomster över gränsen för primär fattigdom levde i misär sett i relation till vad som är socialt acceptabelt i det omgivande samhället vid tidpunkten för undersökningen. Detta är något av en springande punkt när fattigdom ska avgränsas, menas med fattigdom en gräns där endast den fysiska överlevnaden kan vidmakthållas, eller måste man även ta hänsyn till de samhällseliga konventioner som finns i ett givet samhälle vid en viss tidpunkt (Halleröd, 2002). Det är därför inte förvånande att det finns olika flera definitioner av hur fattigdom ska mätas. Dessa går att dela in absolut, relativ och dual fattigdom (Rauhut, 2006).

Absolut fattigdom

Med absolut fattigdom menas att det finns en lägsta godtagbar levnadsnivå, under vilken det inte är acceptabelt att leva. Det finns en brytpunkt som skiljer fattiga från icke-fattiga, och att vara under fattigdomsgränsen innebär ett för individen kvalitativt sämre tillstånd än om hon befinner sig över gränsen. Denna brytpunkt är konstant, och förändras varken över tid och rum. Indirekt innebär detta att absolut fattigdom är förknippad med en lägsta godtagbar levnadsnivå, en gräns som bara är tillräcklig för att upprätthålla den fysiska överlevnaden. Joseph och Sumption (1979) beskriver fattigdom som:

An absolute standard of living to which the poorest and most incapable shall be entitled. An absolute standard means one defined by reference to the actual needs of the poor and not by reference to the expenditures of those who are not poor. A family is poor if it cannot afford to eat.

Relativ fattigdom

Utgångspunkten för relativ fattigdom är att fattigdomen är beroende av levnadsnivån i det omgivande samhället. Om en individ, på grund av ofrivilligt låga inkomster, inte kan leva ett liv som betraktas som normalt i det samhälle hon lever i betraktas hon som fattig. Levnadsnivån för en individ jämförs med levnadsnivån i det omgivande samhället. Detta får till följd att fattigdomen inte är konstant, varken över tid eller rum. Enligt detta synsätt är sociala faktorer den främsta orsaken till relativ fattigdom. Det är fullt möjligt att de grundläggande fysiska behoven är tillfredställda, men att individen ändå lever i armod. Fattigdomen uppkommer eftersom individen inte har råd att leva i enlighet med de normer och traditioner som finns i ett samhälle vid en viss given tidpunkt (Simmel, 1983, Halleröd, 2002, Rauhut, 2006).

Townsend (1979) beskriver detta som:

Individuals, families and groups in the population can be said to be in poverty when they lack the resources to obtain the type of diet, participate in the activities and have the living conditions and amenities which are customary, or are at least widely encouraged or approved, in the societies to which they belong. Their resources are so seriously below those commanded by the average individual or family that they are, in effect, excluded from ordinary living patterns, customs and activities.

Dual fattigdom

Det är också möjligt att fattigdomen innehåller både en absolut och en relativ del. Fattigdom handlar både om att kunna tillgodose vissa basala behov, dels att tillgodose vissa sociala behov. De basala behoven – till exempel föda och husrum – förändras inte över tiden, vilket däremot de sociala behoven gör (Rauhut, 2006).

Den som på senare tid blivit mest förknippad med dual fattigdom är Amartya Sen. Fattigdomen utgår enligt Sen från ett absolut fattigdomsmått – mat, kläder och tak över huvudet utgör de grundläggande behoven. Utöver dessa behov anses även grundläggande hälso- och sjukvård och utbildning vara grundläggande behov, vilket är en utvidgning av de grundläggande behoven. Den absoluta fattigdomen behöver kompletteras med relativa fattigdomsvariabler. Sen (1982) uttrycker det som:

Poverty is, of course, a matter of deprivation. The recent shift in focus ... from *absolute* to *relative* deprivation has provided a useful framework of analysis. ... But relative deprivation is essentially incomplete as an approach to poverty, and supplements (but cannot supplant) the earlier approach of absolute dispossession. The much maligned biological approach, which deserves substantial reformulation but not rejection, relates to this irreducible core of absolute deprivation, keeping issues of starvation and hunger at the centre of the concept of poverty.

Fattigdomen handlar enligt detta synsätt inte bara om att befinna sig i fattigdom, utan även i bristande förmåga att ta sig ur fattigdomen. Samhället måste ge individen möjlighet att ta sig ur fattigdom, en individ som inte kan förändra sin situation är fattig (Sen 1997, Rauhut, 2006).

Denna syn på fattigdom är teoretiskt intressant för att förklara och förstå vad fattigdom är. Det finns dock inget mått på hur dual fattigdom, eller förmågedeprivation, mäts empiriskt (Hussain 1990). Av denna anledning kommer detta begrepp inte att diskuteras mer i rapporten.

Olika sätt att mäta fattigdom

I Europa och USA finns olika traditioner för att mäta graden av fattigdom. I EU fick de sociala frågorna en viktigare roll under 1970-talet, vilket bland annat innebar att fattigdom och social exkludering kom i fokus. Vid Europeiska rådets möte i Dublin 1984 antogs följande definition av fattigdom, där de fattiga är:

...those persons, families and groups of persons whose resources (material, cultural and social) are so limited as to exclude them from the minimum acceptable way of life in the Member State to which they belong.

Denna definition av fattigdom innehåller fler dimensioner än finansiell fattigdom, som till exempel tillgång till arbete och bostad. Men finansiella inkomster är viktiga och låg inkomst försvårar tillgång till en rad grundläggande varor och tjänster. Detta har konceptualiserats av Eurostat i de sociala indikatorer som tagits fram efter förslag av Atkinson et al (2002). Finansiell fattigdom definieras som en ekonomisk standard under 50 procent av medianen av samtliga och ”risk för fattigdom” som de som har en ekonomisk standard under 60 procent av medianen av samtliga.

I USA finns en annan tradition, som kan föras tillbaka till mitten av 1960-talet när dåvarande presidenten Lyndon B Johnson förklarade krig mot fattigdomen. Sedan många år publiceras också officiella uppskattningar av antalet fattiga, vilka grundas på nödvändiga utgifter för

livsmedel. Eftersom fattiga hushåll befanns lägga en tredjedel av sina utgifter på livsmedel när fattigdomsstrecket definierades, multipliceras uppskattningen av livsmedelskostnaderna med tre för att få fram fattigdomsstrecket. Fattigdomsstrecket visar tröskelvärden för hushåll med olika antal medlemmar, som räknas upp varje år med förändringarna i konsumentprisindex (Socialstyrelsen, 2006).

Även internationella organisationer, som Världsbanken och Förenta Nationerna, uppskattar antalet fattiga i olika länder. Världsbankens mått på fattigdom är numera att personer som lever i hushåll med en inkomst lägre än vad som motsvarar 1,25 USD per person och dag räknas som fattiga. Förenta nationerna skattar antalet fattiga med olika typer av differentierade index. För utvecklade länder anger The Human Poverty Index (HPI-2) fattigdom genom att väga samman fyra indikatorer; sannolikheten att inte överleva 60 år, andelen personer i yrkesverksam ålder utan funktionell läsförmåga, andelen av befolkningen med inkomststandard under halva medianen av inkomststandarden och andelen långtidsarbetslösa (Socialstyrelsen 2006).

Låga inkomster i Sverige

I Sverige finns inget officiellt fattigdomsstreck. Däremot finns flera ansatser att beskriva en skälig eller lägsta godtagbar levnadsnivå, och dessutom publicerar SCB beräkningar som utgår från medianinkomsten, där de under 60 procent av medianinkomsten anses ha en låg inkomst.

Det finns åtminstone tre administrativa definitioner av existensminimum, eller skälig levnadsstandard. Dessa är Konsumentverkets beräkningar av skälig levnadsstandard, Riksnormen för försörjningsstöd och förbehållsbeloppet vid utskönings- och skuldsaneringsärenden.

Konsumentverket publicerar varje år beräkningar av skäliga levnadskostnader. Dessa har bland annat till uppgift att användas av olika myndigheter och organisationer vid hushållsekonomiska beräkningar och analyser. Kostnadsberäkningarna ska motsvara en skälig konsumtion i hushållen – det vill säga vare sig miniminivå eller lyxstandard – och täcka kostnader för sådana produkter som i regel behövs för ett normalt vardagsliv.

Konsumentverkets beräkningar visar vad det kan kosta för olika hushåll att behålla en skälig levnadsnivå. Beräkningar görs inte för utgifter som uppstår vid ett först inköp av ett produktslag, till exempel vid bosättning. Kostnadsbeloppen ska dock göra det möjligt för hushållen att fungera såväl på kort som på längre sikt. Kostnaderna gäller därför inte endast löpande utgifter utan också för ett visst sparande för att kunna ersätta utslitna/urvuxna sällanköpsprodukter som behöver återskaffas (Konsumentverket, 2007).

De kostnader som ingår i försörjningen för 2008 är dels personliga kostnader för livsmedel, kläder och skor, fritid och lek (inkl mobiltele), personlig hygien samt barn- och ungdomsförsäkring, dels hushållsgemensamma kostnader för förbrukningsvaror och vissa sjukvårdsartiklar, hemutrustning, media, fast telefoni, Internet mm och hemförsäkring. Utöver detta anges rimlig elförbrukning per månad. För de personliga kostnaderna gör Konsumentverket åtskillnad mellan olika åldersgrupper, och mellan kvinnor och män.

Konsumentverkets beräkningar av skäliga levnadskostnader ingår också som underlag när riksnormen för försörjningsstöd beslutas. Riksnormen, som beslutas av regeringen varje år, utgör en norm för det ekonomiska bistånd som kommunerna betalar. Till skillnad från

Konsumentverket görs ingen åtskillnad mellan kvinnor och män för personliga kostnader, och för vuxna över 18 år görs ingen åtskillnad mellan åldersgrupper. Däremot skiljer sig normerna åt för sammanboende och ensamstående.

Riksnormen är i de flesta fall något lägre än Konsumentverkets skäliga levnadskostnader. Den största skillnaden är att det inte finns någon post för hemutrustning i Riksnormen, till skillnad från Konsumentverkets beräkningar. Inga kostnader för hemförsäkring finns med i Riksnormen, men i försörjningsstödet ska ingå skäliga kostnader för hemförsäkring, likväl som skäliga utgifter för boende, lokala resor och medlemskap i fackförening och arbetslöshetskassa.

Förutom Konsumentverkets beräkningar och Riksnormen finns det även ett förbehållsbelopp ("existensminimum") som används av Kronofogdemyndigheten i utsöknings- och skuldsaneringsärenden. Förbehållsbeloppen (även kallat normalbelopp) i skuldsaneringsärenden bestäms av motsvarande belopp i utsökningsärenden, som i sin tur bestäms av Skatteverket från prisbasbeloppet med 1993 som basår.³ Beloppen har därför i princip varit konstanta sedan 1995 då de först fastställdes på detta sätt. Förbehållsbeloppen ska täcka alla hushållets kostnader utom bostadskostnader, som också undantas från utsökning.

Inom socialtjänsten antas existensminimum i allmänhet motsvara (minst) skälig levnadsnivå och berättigar inte till ekonomiskt bistånd (Socialstyrelsen 2003, Rauhut et al, 2002). Förbehållsbeloppet är också beräknat så att det ska vara något högre än Riksnormen. Lagstiftaren har i förarbetena uttalat att ett förbehållsbelopp vid utmätning bör ligga något högre än normen för ekonomiskt bistånd, eftersom gäldenären annars förlorar ett incitament till förvärvsarbete (Proposition 1994/95:49).

Rädda barnen ger varje år ut rapporter om barnfattigdomen i Sverige. Barn definieras som fattiga om de lever i ett hushåll med en disponibel inkomst under Riksnormen (låg inkomststandard), eller om hushållet någon gång under året mottagit försörjningsstöd. Rädda barnen visar att de grupper som mottar försörjningsstöd och låg inkomststandard bara delvis sammanfaller. Detta kan ha flera orsaker, bland annat; Tid. Låg inkomststandard utgår från hushållets inkomster under ett kalenderår, medan socialbidragsmättet utgår från månadsuppgifter; Nivåer. Socialbidragsnivåerna kan variera mellan olika kommuner; Attityder och kunskap. Vissa hushåll är berättigade till men ansöker inte om försörjningsstöd; Kvalificering. Det är inte enbart inkomsten som avgör om ett hushåll är berättigat till försörjningsstöd, även till exempel besparingar påverkar ett hushålls rätt till försörjningsstöd (Rädda barnen, 2008).

Ett annat alternativ att bestämma en låginkomstgräns är att använda en så kallad subjektiv låginkomstgräns (Halleröd, 1997, Gustafsson 2002). Den grundläggande tanken är att människor i allmänhet har en uppfattning om hur höga inkomster som behövs för att klara en hushållsekonomi. Genom att kartlägga dessa uppfattningar blir det möjligt att fastställa en inkomstnivå de flesta anser vara oacceptabelt låg. Detta kan sedan användas som låginkomstgräns när justeringar är gjorda för att ta hänsyn till olika hushållssammansättningar (Halleröd, 1997).

³ Skuldsaneringslagen (1994:334), giltig till och 1994-07-01 – 2006-12-31. Ny skuldsaneringslag (2006:548), giltig från och med 2007-01-01. Utsökningsbalken. Utsökningsförordningen (1981:981). Återgivet från Rauhut et al, 2002.

Två sådana undersökningar är gjorda i Sverige (Aguilar och Gustafsson, 1988, Gustafsson, 2002). I undersökningen från 2002 tillfrågas ett urval av befolkningen hur mycket individer i olika åldersgrupper bör ha kvar att leva på sedan skatt och hyra är betalda. Svaren gör det möjligt att konstruera en låginkomstgräns, där medianen av svaren används som gräns.

I Eurostat och SCB definieras risk för fattigdom (Eurostat), eller låg disponibel inkomst per konsumtionsenhet (SCB) som en disponibel inkomst per konsumtionsenhet under 60 procent av medianen för hela befolkningen.⁴ Måttet visar om ett hushålls ekonomiska standard är lågt i förhållande till det omgivande samhället. En ekonomisk standard under 60 procent av medianen anses innebära att hushållet inte kan upprätthålla en levnadsstandard som är socialt acceptabel i samhället och anges därför som gräns för låga inkomster.

En annan möjlighet, som kan användas som komplement till ett relativt mått är att hålla gränsen (50 eller 60 procent av medianinkomsten) fast utifrån ett basår. Detta gör det möjligt att jämföra utvecklingen av andelen som faller under låginkomstgränsen när hänsyn är tagen till inkomstutvecklingen såväl som när gränsen för låga inkomster inte förändras.

Låginkomstgränser

I denna del visas vid vilken inkomst en individ anses falla under gränsen för låga inkomster. Beräkningarna är genomförda för sju typer av hushåll; ensamstående utan barn, ensamstående med ett barn, ensamstående med två barn, sammanboende utan barn, sammanboende med ett barn, sammanboende med två barn och sammanboende med tre barn. Beräkningarna är gjorda för hushållets disponibla inkomst, det vill säga hushållets samtliga inkomster minus skatt och andra negativa transfereringar. Förenklat den summa hushållet har kvar att röra sig med efter det att skatten⁵ är betald. Denna summa ska räcka för hushållets samtliga utgifter, såsom bostad, mat, kläder, fritid. Gränsen för låga inkomster redovisas för åtta sätt att beräkna gränser för låga inkomster.⁶ Dessa är Riksnormen 2008,⁷ Konsumentverkets beräkningar 2008, förbehållsbeloppet i utsöknings- och skuldsaneringsärenden, ett subjektivt mått enligt uppgifterna i Gustafsson (2002), 50 respektive 60 procent av medianen av disponibel inkomst per konsumtionsenhet vid 2004 års nivå (P5004 och P6004), samt 50 respektive 60 procent av medianen av disponibel inkomst per konsumtionsenhet mätåret (P50 och P60).

I tabell 1a och 1b framgår hur hög den disponibla inkomsten behöver vara i olika typer av hushåll för att individerna i hushållet inte ska hamna under låginkomstgränsen år 2004 och 2008, med 2008 års prisnivå. Till exempel behövde ensamstående utan barn ha en disponibel inkomst mellan 6 900 kronor (under 50 procent av medianen av disponibel inkomst per konsumtionsenhet 2004) och 8 800 kronor per månad (subjektiv gräns) för att inte falla under gränsen för låga inkomster år 2004.

Låginkomstgränsen är lägst för P50 i alla typer av hushåll, medan P60 är relativt lågt i hushåll utan barn, och högt i hushåll med många barn. Av de ”absoluta” måtten är riksnormen för försörjningsstöd lägst i alla typer av hushåll medan Konsumentverkets skäliga levnadskostnader och den subjektiva låginkomstgränsen är högst beroende av typ av hushåll.

⁴ Hushåll med en ekonomisk standard under 50 procent av medianen definieras som fattiga av Eurostat.

⁵ Och eventuellt återbetalade studiemedel och betalat underhållsbidrag.

⁶ Rädda barnens sätt att beräkna fattigdom innebär att det inte är möjligt att beräkna en gräns för låga inkomster.

⁷ I Bilaga A redovisas hur Riksnormen beräknas. Se också Socialstyrelsen (2006).

Både Riksnormen, Konsumentverkets skäliga levnadskostnader, förbehållsbeloppet och det subjektiva låginkomstmåttet varierar något mellan 2004 och 2008. Detta beror på att de normerade boendekostnaderna, kostnader för lokala resor, medlemskap i fackförening och arbetslöshetskassa och kostnader för hemförsäkring inte justeras med konsumentprisindex, utan med faktiska förändringar av dessa poster. P50 och P60 är beroende av utvecklingen av medianinkomsten, och varierar följaktligen med denna. Eftersom inkomstutvecklingen var stark (om än ojämnt fördelad) mellan 2004 och 2008 ökar låginkomstgränsen relativt mycket för P50 och P60 under dessa år.

Tabell 1a. Låginkomstgräns i olika typer av hushåll 2004, tusental kronor per månad (2008 års prisnivå)

	Riksnormen 2008	Konsumentverket 2008	Förbehållsbelopp	Subjektiv	P5004	P6004	P50	P60
Ensamstående								
Utan barn	8,0	8,7	8,2	8,8	6,9	8,2	6,9	8,2
Ett barn	11,9	12,4	12,1	12,7	10,4	12,5	10,4	12,5
Två barn	14,9	15,7	15,8	16,4	13,3	16,0	13,3	16,0
Sammanboende								
Utan barn	12,3	13,9	12,8	13,3	10,4	12,4	10,4	12,4
Ett barn	15,9	17,7	16,5	17,0	13,9	16,7	13,9	16,7
Två barn	18,2	19,8	19,2	19,7	16,8	20,2	16,8	20,2
Tre barn	22,2	24,1	22,5	24,5	19,7	23,6	19,7	23,6

Källa: Beräkningar från SCB:s databas Hushållens ekonomi (HEK)

Tabell 1b. Låginkomstgräns i olika typer av hushåll 2008, tusental kronor per månad (2008 års prisnivå)

	Riksnormen 2008	Konsumentverket 2008	Förbehållsbelopp	Subjektiv	P5004	P6004	P50	P60
Ensamstående								
Utan barn	8,2	8,9	8,2	8,9	6,9	8,2	7,9	9,5
Ett barn	12,2	12,7	12,1	12,8	10,4	12,5	12,1	14,5
Två barn	15,1	15,9	15,6	16,5	13,3	16,0	15,4	18,5
Sammanboende								
Utan barn	12,8	14,4	12,9	13,4	10,4	12,4	12,0	14,4
Ett barn	16,3	18,0	16,4	17,1	13,9	16,7	16,1	19,3
Två barn	18,5	20,2	19,1	19,9	16,8	20,2	19,5	23,3
Tre barn	22,7	24,5	22,2	24,9	19,7	23,6	22,8	27,3

Källa: Beräkningar från SCB:s databas Hushållens ekonomi (HEK)

Tabell 1a och 1b visar hur hög den disponibla inkomsten behöver vara för att inte hamna under gränsen för låga inkomster i olika typer av hushåll. Det är också viktigt att ha en uppfattning om hur denna gräns förhåller sig till den allmänna inkomsten i samhället, för att

ge en bild av hur långt ifrån en normal inkomststandard de som faller under låginkomstgränsen är.

I tabell 2a och 2b redovisas hur hög låginkomstgränsen är i förhållande till medianinkomsten år 2004 och 2008.⁸ Detta redovisas genom att ange låginkomstgränsen som procent av medianinkomsten de båda åren. Som tabellerna visar varierade de ”absoluta” låginkomstgränserna med mellan 54 och 67 procent av medianinkomsten år 2004, medan P50 och P60 (liksom P5004 och P6004) – naturligtvis – låg på 50 respektive 60 procent av medianinkomsten.

2008 hade gränsen för låga inkomster sjunkit i förhållande till medianinkomsten jämfört med 2004. De ”absoluta” låginkomstgränserna varierar mellan 48 och 60 procent av medianinkomsten, medan P5004 och P6004 minskat till 43 respektive 52 procent av medianinkomsten 2008.

Detta visar att även om gränsen för låga inkomster ökat något i absoluta tal, är låginkomstgränsen i förhållande medianinkomsten lägre. I absoluta tal har de som hamnat under låginkomstgränsen år 2008 inte fått det sämre, men de är ekonomiskt längre ifrån att kunna leva det liv som anses vara normalt i samhället.

Tabell 2a. Låginkomstgräns, som andel av medianinkomsten, procent, 2004.

	Riksnormen 2008	Konsumtverket 2008	Förbehållsbelopp	Subjektiv	P5004	P6004	P50	P60
Ensamstående								
Utan barn	58	63	60	64	50	60	50	60
Ett barn	57	59	58	61	50	60	50	60
Två barn	56	59	59	61	50	60	50	60
Sammanboende								
Utan barn	59	67	62	64	50	60	50	60
Ett barn	57	63	59	61	50	60	50	60
Två barn	54	59	57	59	50	60	50	60
Tre barn	57	61	57	62	50	60	50	60

Källa: Beräkningar från SCB:s databas Hushållens ekonomi (HEK)

⁸ Med medianinkomst menas disponibel inkomst per konsumtionsenhet för samtliga. Denna steg från ca 165 000 kronor år 2004 till 191 000 kronor år 2008, en ökning med 16 procent. För de olika typerna av hushåll motsvarar medianinkomsten en disponibel inkomst per månad på:

13 700 (2004) / 15 900 (2008) kronor för ensamstående utan barn
 20 800 (2004) / 24 100 (2008) kronor för ensamstående med ett barn
 26 600 (2004) / 30 800 (2008) kronor för ensamstående med två barn
 20 700 (2004) / 24 000 (2008) kronor för sammanboende utan barn
 27 800 (2004) / 32 200 (2008) kronor för sammanboende med ett barn
 33 600 (2004) / 38 900 (2008) kronor för sammanboende med två barn
 39 400 (2004) / 45 600 (2008) kronor för sammanboende med tre barn

Detta kan jämföras med låginkomstgränserna i tabell 1a och 1b.

Tabell 2b. Låginkomstgräns, som andel av medianinkomsten, procent, 2008.

	Riksnormen 2008	Konsumtverket 2008	Förbehållsbelopp	Subjektiv	P5004	P6004	P50	P60
Ensamstående								
Utan barn	52	56	52	56	43	52	50	60
Ett barn	50	52	50	53	43	52	50	60
Två barn	49	52	51	54	43	52	50	60
Sammanboende								
Utan barn	53	60	54	56	43	52	50	60
Ett barn	50	56	51	53	43	52	50	60
Två barn	48	52	49	51	43	52	50	60
Tre barn	50	54	49	55	43	52	50	60

Källa: Beräkningar från SCB:s databas Hushållens ekonomi (HEK)

Andel under gränsen för låga inkomster

Hur stor andel av befolkningen hamnar under gränsen för låga inkomster? I tabell 3a och 3b redovisas andelen av befolkningen under 65 år i olika typer av hushåll som faller under gränsen för låga inkomster 2004 och 2008.⁹ Som tabellerna visar varierar andelen under låginkomstgränsen relativt mycket beroende på vilket mått som används.¹⁰ År 2004 varierar andelen under gränsen för låga inkomster för samtliga under 65 år med mellan 5,0 och 15,0 procent. År 2008 varierar andelen mellan 4,7 och 13,1 procent. Eftersom gränsen för låga inkomster stigit mer för P50 och P60 än för de övriga måtten, ökar andelen under låginkomstgränsen för dessa mått mellan 2004 och 2008, medan andelen sjunker marginellt för de övriga måtten. Trots att låginkomstgränsen varit relativt oförändrad för dessa mått, och den ekonomiska tillväxten varit relativt stark har alltså andelen under låginkomstgränsen sjunkit endast marginellt.¹¹

⁹ Eftersom resultaten ska användas för indikatorer för den ekonomiska familjepolitiken anges resultaten för befolkningen under 65 år.

¹⁰ Andelen som har låg inkomststandard påverkas av vilken konsumtionsenhetsskala som används. I Appendix B redovisas andelen med låg inkomststandard i olika typer av hushåll när tre olika konsumtionsenhetsskalor appliceras.

¹¹ För Rädda barnens fattigdomsmått är det intressant att notera att andelen med låg inkomststandard och andelen med socialbidrag bara delvis överlappar varandra. Tabellen nedan visar andelen som låg under Riksnormen, andelen som hade försörjningsstöd någon gång under året, andelen som både låg under Riksnormen och hade försörjningsstöd, samt totalsumman i olika typer av hushåll år 2008.

Vid en jämförelse mellan olika typer av hushåll visar samtliga mått att ensamstående har en högre andel med låg inkomst än sammanboende. För sammanboende visar samtliga mått att andelen är högre i hushåll med barn än utan barn. De flest, men inte alla, mått visar också att det finns en större andel med låga inkomster bland ensamstående med barn än ensamstående utan barn.

Tabell 3a. Andel av individerna under låginkomstgränsen i olika typer av hushåll 2004

	Riksnormen 2008	Konsumentverket 2008	Förbehållsbelopp	Subjektiv	Räddabarnen	P5004	P6004	P50	P60
Ensamstående									
Utan barn	12,3	16,8	14,9	17,7	15,4	9,4	14,9	9,4	14,9
Ett barn	10,6	18,4	16,4	23,9	21,9	8,8	18,5	8,8	18,5
Två+ barn	11,4	21,9	23,6	46,2	24,1	8,1	26,7	8,1	26,7
Sammanboende									
Utan barn	3,1	4,3	4,1	4,7	5,0	2,1	3,7	2,1	3,7
Ett barn	4,3	6,6	6,2	7,7	7,8	3,4	6,3	3,4	6,3
Två barn	3,4	4,8	4,9	8,6	5,4	2,9	5,4	2,9	5,4
Tre+ barn	8,4	11,4	12,3	34,7	12,7	7,3	12,5	7,3	12,5
Samtliga under 65 år	6,5	9,4	9,1	15,0	10,0	5,0	9,3	5,0	9,3

Källa: Beräkningar från SCB:s databas Hushållens ekonomi (HEK)

Tabell 3b. Andel av individerna under låginkomstgränsen i olika typer av hushåll 2008

	Riksnormen 2008	Konsumentverket 2008	Förbehållsbelopp	Subjektiv	Räddabarnen	P5004	P6004	P50	P60
Ensamstående									
Utan barn	13,1	17,0	14,5	17,3	16,5	10,0	14,5	13,5	21,7
Ett barn	10,9	14,0	13,6	16,2	17,6	7,1	12,9	12,5	24,5
Två+ barn	10,1	20,2	17,5	37,0	21,4	6,5	19,8	17,4	36,1
Sammanboende									

	Under riksnormen	Försörjningsstöd	Båda	Summa
Ensamstående utan barn	10,3	3,3	2,9	16,5
Ensamstående 1 barn	8,3	6,7	2,6	17,6
Ensamstående 2+ barn	5,6	11,2	4,6	21,4
Sammanboende utan barn	2,0	1,9	0,5	4,5
Sammanboende 1 barn	2,7	2,6	1,8	7,1
Sammanboende 2 barn	2,2	2,5	0,5	5,3
Sammanboende 3+ barn	3,9	4,0	3,8	11,7
Samtliga hushåll	4,4	3,3	1,8	9,6

Källa: Beräkningar från SCB:s databas Hushållens ekonomi (HEK)

Utan barn	2,5	3,4	3,1	3,8	4,5	1,8	2,8	2,4	4,4
Ett barn	4,6	6,0	5,7	6,8	7,1	3,3	5,9	5,4	8,4
Två barn	2,8	4,3	4,2	6,8	5,3	2,3	4,7	4,0	7,9
Tre+ barn	7,6	11,3	10,8	28,9	11,7	6,1	12,0	11,1	17,8
Samtliga under 65 år	6,2	8,8	8,0	12,6	9,6	4,7	8,3	7,5	13,1

Källa: Beräkningar från SCB:s databas Hushållens ekonomi (HEK)

Fattigdomsgap

I föregående avsnitt redovisades hur stor andel av individerna som lever under låginkomstgränsen. Dessa visar hur många som hamnar under låginkomstgränsen, men det spelar inte någon roll om individen hamnar strax under eller långt gränsen.

Ett kompletterande mått till andelen med låg inkomststandard är att visa hur långt ifrån låginkomstgränsen de med låga inkomster ligger. Det finns flera sätt att mäta detta (se Atkinson et al, 2002). I denna rapport redovisas medianvärdet för hur långt under gränsvärdet låginkomsttagarnas inkomster är. Till exempel innebär ett värde på 20 att medianen ligger 20 procent under gränsen för låga inkomster. Detta kan tolkas som att den typiske låginkomsttagaren behöver öka sin ekonomiska standard med 20 procent för komma över gränsen för låga inkomster.

I tabell 4a och 4b redovisas hur många procent medianpersonen under låginkomstgränsen behövde öka inkomsten för att hamna över istället för under låginkomstgränsen. Samtliga redovisade låginkomstgränser visar att fattigdomsgapet är ungefär 20 procent för samtliga under 65 år, både 2004 och 2008.

Tabell 4a. Fattigdomsgap 2004.

	Riksnormen 2008	P5004	P6004	P50	P60
Ensamstående					
Utan barn	27	32	25	32	25
Ett barn	18	15	14	15	14
Två barn	12	10	11	10	11
Sammanboende					
Utan barn	17	23	19	23	19
Ett barn	17	18	18	18	18
Två barn	20	23	20	23	20
Tre barn	17	17	20	17	20
Samtliga under 65 år	20	19	21	19	21

Källa: Beräkningar från SCB:s databas Hushållens ekonomi (HEK)

Tabell 4b. Fattigdomsgap 2008.

	Riksnomen 2008	P5004	P6004	P50	P60
Ensamstående					
Utan barn	24	30	26	26	25
Ett barn	16	28	18	16	18
Två barn	12	15	9	8	15
Sammanboende					
Utan barn	25	28	27	28	23
Ett barn	19	25	20	20	25
Två barn	17	19	17	16	17
Tre barn	12	18	16	14	19
Samtliga under 65 år	20	19	20	19	20

Källa: Beräkningar från SCB:s databas Hushållens ekonomi (HEK)

Långvariga låginkomsttagare

Hittills har andelen med låg inkomst beskrivits som de som har en inkomst under en låginkomstgräns under ett kalenderår. Anledningen till detta är att datan som används bygger på uppgifter från inkomsttaxeringarna, som samlar in uppgifter om inkomster under ett kalenderår.

Det finns dock mycket som talar för att låga inkomster under en längre period är allvarligare än att ha låga inkomster ett enskilt år, bland annat ökar risken för permanent social exkludering (Atkinson et al, 2002). Det är därför också intressant att beskriva hur stor andel som har låga inkomster under mer än ett kalenderår. Ett annat sätt att beskriva detta är hur stor andel som har låga inkomster under en längre period,¹² vilket kan göras på många olika sätt (Atkinson et al, 2002).

Det mått som redovisas här beskriver hur många år de som har låg inkomst ett basår har det under de närmaste fem åren. Valet av detta mått beror på att det övergripande målet för utgiftsområdet "Ekonomisk trygghet för familjer och barn" lyder "Den ekonomiska familjepolitiken ska bidra till förbättrade förutsättningar för en god ekonomisk levnadsstandard för alla barnfamiljer". Måttet kan sägas beskriva de möjligheter ett hushåll som har låga inkomster har att ta sig ur ett läge med låga inkomster.

Detta kräver data där det är möjligt att följa individer under en längre period än ett år. Eftersom detta inte är möjligt med de data som hittills använts, används istället databasen LINDA, vilket bland annat innebär ett något annorlunda hushållsbegrepp.

I tabell 5a och 5b redovisas hur många år de som hade låga inkomster 1999 respektive 2003 hade under den följande femårsperioden.

¹² Ett liknande mått på långvarig låg inkomst finns i de redan framtagna indikatorerna (Socialförsäkringsrapport 2008:11).

Tabell 5a. Andel med låg inkomststandard 1-5 antal år av dem som hade som hade låg inkomststandard år 1999.

	Antal år med låg inkomststandard				
	1	2	3	4	5
Mått: P60					
Alla	23,9	17,8	15,3	15,5	27,5
Ensamstående utan barn	27,4	19,4	14,0	13,9	25,4
Ensamstående 1 barn	26,2	18,9	17,6	16,6	20,9
Ensamstående 2+ barn	24,9	17,5	17,0	15,3	25,3
Sammanboende utan barn	19,5	15,0	15,7	17,5	32,4
Sammanboende 1 barn	24,2	18,2	14,9	15,9	26,8
Sammanboende 2 barn	24,6	17,5	15,8	15,2	26,8
Sammanboende 3+ barn	17,3	15,5	15,3	17,7	34,2
Mått: P6099					
Alla	33,2	20,6	15,1	12,7	18,4
Ensamstående utan barn	33,7	20,1	14,0	11,8	20,4
Ensamstående 1 barn	37,8	22,3	16,1	11,2	12,7
Ensamstående 2+ barn	39,3	21,5	14,8	11,5	13,0
Sammanboende utan barn	25,5	17,6	17,0	15,1	24,8
Sammanboende 1 barn	32,2	21,0	15,6	12,8	18,4
Sammanboende 2 barn	33,7	21,2	14,0	12,6	18,5
Sammanboende 3+ barn	28,3	20,2	17,1	15,0	19,4

Källa: Beräkningar från SCB:s databas LINDA

Tabell 5b. Andel med låg inkomststandard 1-5 antal år av dem som hade som hade låg inkomststandard år 2003.

	Antal år med låg inkomststandard				
	1	2	3	4	5
Mått: P60					
Alla	18,8	16,7	16,4	18,1	30,0
Ensamstående utan barn	22,4	18,1	16,4	16,5	26,7
Ensamstående 1 barn	20,5	18,4	18,6	19,1	23,5
Ensamstående 2+ barn	16,3	17,1	17,3	19,8	29,6
Sammanboende utan barn	20,1	14,5	13,0	18,4	34,0
Sammanboende 1 barn	18,9	17,7	16,0	18,2	29,2
Sammanboende 2 barn	18,4	16,4	15,8	17,5	31,8
Sammanboende 3+ barn	12,5	12,9	15,9	19,9	38,9
Mått: P6003					
Alla	23,9	20,3	18,4	16,0	21,5
Ensamstående utan barn	26,6	20,1	16,9	14,3	22,2
Ensamstående 1 barn	27,7	21,0	20,9	15,6	14,8
Ensamstående 2+ barn	23,5	23,0	20,6	16,2	16,8
Sammanboende utan barn	25,0	16,8	13,8	17,2	27,2
Sammanboende 1 barn	23,3	20,6	18,0	15,8	22,2
Sammanboende 2 barn	23,0	19,5	18,4	17,5	21,6
Sammanboende 3+ barn	17,1	18,6	19,8	18,4	26,2

Källa: Beräkningar från SCB:s databas LINDA

Diskussion

Huvudsyftet med denna rapport är att välja ut ett mått på låga inkomster som kan komplettera det relativa måttet (det av EU rekommenderade måttet 60 procent av medianinkomsten för samtliga) som hittills använts i de indikatorer för den ekonomiska familjepolitiken som varje år levereras till Socialdepartementet.

Här kan man konstatera att inget av de mått som redovisats som absoluta är absoluta i den mening som redovisas i avsnittet absolut fattigdom. Ett sådant fattigdomsbegrepp skulle i princip enbart ha med utgifter för att garantera den fysiska överlevnaden. Samtliga absoluta mått innehåller implicit eller explicit fler komponenter än så. Till exempel innehåller riksnormen för försörjningsstöd utgifter för dagstidning, telefon och TV-licens. Även om dessa utgifter är viktiga för många är de inte absolut nödvändiga för en individs fysiska överlevnad. Oavsett vilket av måtten som väljs handlar det alltså egentligen om ett mått som är konstant över tiden, inte ett absolut fattigdomsmått i strikt mening.

Ytterligare ett problem är att även de absoluta fattigdomsmåtten förändras över tid. I till exempel Konsumentverkets beräkningar av skäliga levnadskostnader förändras de varor som ingår i de olika kostnadsslagen något. Ett exempel är kostnader för mobiltelefon som är medräknat från och med år 2003, men inte tidigare. Detta innebär att om respektive års bestämmelser används kommer gränsen för låginkomstgränsen att variera beroende på vilka produkter som ingår i varukorgen respektive år. För att undvika sådana effekter bör därför ett basår användas för de personliga och hushållsgemensamma utgifterna och förändra denna med förändringar i Konsumentprisindex.

Vid ett val av absolut låginkomstnivå kan sägas att även om den metod som används av Rädda Barnen är intressant, inte minst för att visa att de som uppbär försörjningsstöd och de hushåll vars inkomster inte når upp till riksnormen för försörjningsstöd bara till viss del överlappar varandra, har den också nackdelar. Dels varierar gränsen för att uppbära försörjningsstöd under perioden och mellan olika kommuner, vilket innebär att för dem som uppbär försörjningsstöd kan den ekonomiska situationen variera något från år till år. Ett annat skäl är att det inte bara är hushållets inkomster som avgör om ett hushåll är berättigat till försörjningsstöd eller ej. Även hushållets ekonomiska tillgångar är av betydelse, vilket innebär att hushållets förmögenhet är av betydelse för vissa hushåll men inte andra när graden av låga inkomster ska bestämmas. Ytterligare ett skäl är att många av de hushåll som uppbär försörjningsstöd faktiskt kommer över gränsen för låga inkomster om riksnormen för försörjningsstöd används som mått på låga inkomster.

Subjektiva mått på låga inkomster är intressanta i och med att den speglar de åsikter som finns om vilka inkomster som krävs för att inte ha en oacceptabelt låg standard. För att ta detta på allvar krävs dock att dessa mätningar görs med relativt täta mellanrum, något det knappast finns resurser för. Därför bör detta mått inte användas för att mäta låga inkomster.

Vid ett val mellan förbehållsbeloppet, Konsumentverkets beräkningar och riksnormen för försörjningsstöd bör riksnormen väljas som gräns för låga inkomster. Förbehållsbeloppet är medvetet satt högre än riksnormen, eftersom ett av incitamenten till förvärvsarbete annars försvinner. Detta innebär att även om förbehållsbeloppet anses vara "existensminimum" är lagstiftaren ändå medveten om att det finns en lägre norm, där hushållen inte anses ha en oacceptabelt låg levnadsstandard. Av detta skäl är det rimligt att använda riksnormen istället för förbehållsbeloppet som gräns för låga inkomster.

Den största skillnaden mellan riksnormen för försörjningsstöd och Konsumentverkets beräkningar är att posten hemutrustning finns med i Konsumentverkets beräkningar, men saknas i riksnormen. Detta innebär att Konsumentverkets skäliga levnadsnivå är något mer generös än vad riksnormen är, och av denna anledning är riksnormen att föredra som mått på låg inkomststandard. Detta harmoniserar med det sätt Socialstyrelsen definierar finansiell fattigdom (Gustafsson, 1987, Socialstyrelsen 2006).

Det finns också en möjlighet att komplettera det relativa måttet genom att ta det relativa måttet för basåret, och endast korrigera detta med förändringarna i konsumentprisindex. Fördelen med detta är att det korresponderar med det relativa måttet, vilket gör det relativt lätt att jämföra utvecklingen av andelen som faller under låginkomstgränsen när hänsyn är tagen till inkomstutvecklingen såväl som när gränsen för låga inkomster inte förändras. Nackdelen är att fattigdomsgränsen i detta fall ligger på en godtyckligt vald nivå, som varken relaterar till vad som är en rimlig levnadsstandard eller den allmänna inkomstnivån i samhället. Det bör därför inte användas som absolut mått på absolut låga inkomster.

Ett kompletterande mått att använda är därför att sätta fattigdomsmåttet till riksnormen för försörjningsstöd det sista undersökningsåret, och använda måttet under fem år före det sista året. Skälet till att begränsa tidsperioden till fem år är dels att vi följer rekommendationen i Atkinson et al (2002) att måttet ska gälla under en begränsad period, eftersom det annars riskerar att förlora kontakten med den allmänna levnadsstandarderna när medianinkomsten förändras. Ett annat skäl är att indikatorerna utvecklats för att utvärdera måluppfyllelsen i den ekonomiska familjepolitiken. Behovet av att gå längre tillbaka i tiden är därför begränsat, även om data finns att tillgå längre tillbaka i tiden.

Vid utvärderingen av den ekonomiska familjepolitiken kan det uppstå tolkningstvister om de olika måtten på fattigdom inte pekar i samma riktning. Det finns därför behov av analys och tolkning vid varje tillfälle indikatorerna beräknas. Det absoluta måttet bör då ses som ett komplement till det relativa måttet, inte ett alternativt mått.¹³ Dessutom bör övervägas om måttet på låg inkomststandard ett givet år bör kompletteras med mått på fattigdomsgapet och på långvarig låg inkomststandard.

¹³ Även här följer vi rekommendationerna i Atkinson et al (2002), som också blivit standard, där det relativa måttet är en nivå 1 indikator, och det kompletterande måttet en nivå 2 indikator.

Appendix A. Beräkning av låginkomstgräns med riksnormen för försörjningsstöd¹⁴

Beräkningarna bygger på underlag från Socialstyrelsen och Statistiska centralbyrån för olika kostnadsposter i underlaget för riksnormen för försörjningsstöd, tidigare socialbidrag. Denna riksnorm infördes 1998 och fastställs varje år av regeringen utifrån underlag från Konsumentverket och Socialstyrelsen. I riksnormen ingår inte utgifter för boende, barnomsorg, fackavgifter eller lokala resor. Dessa kostnadsposter beräknas från statistiska underlag.

I engelska sammanhang brukar uttrycket *poverty line* användas, i en rak översättning, fattigdomstreck. I beskrivningen för Sveriges del används uttrycket låginkomstgräns eftersom ingen nationell nomenklatur har fastställts. Belopp som anges är direkt köpkraft som ska jämföras med disponibel inkomst där skatter dragits ifrån och bidrag lagts till.

Utgifter som ingår som underlag för beräkning av låginkomststreck.

Från riksnorm:

Personliga	varierar efter 7 åldersklasser för barn samt olika belopp för ensamstående och sammanboende
Gemensamma	efter antal personer i hushållet
Hemförsäkring	efter antal personer i hushållet
El	efter antal personer i hushållet

Från statistiska beräkningar:

Boende	efter region och hushållssammansättning
Barnomsorg	faktiska utgifter
Lokala resor	norm för vuxna
Fackavgift	fast belopp för de med arbete minst halvtid

Boendet: Hushållet tilldelas en lägenhetsstorlek efter antal personer i hushållet efter trångboddhetsnorm 2. Den säger att man kan bo två personer per rum med ett rum oräknat. Som boendeutgift sätts en genomsnittlig årshyra efter region och lägenhetsstorlek i hyresbeståndet.

Barnomsorg: Vid statistiska beräkningar används en beräkning av verklig utgift.

Lokala resor: Beräknas som vägt medelvärde för månadskort eller liknande för kollektivtrafik i Stockholm, Göteborg, Östersund, Uppsala och Örebro. Värdet ges till personer äldre än 18 år.

Fackavgift: Vid statistiska beräkningar ges värde till personer som arbetar minst halvtid. Medelvärde av fackavgift för olika lönenivåer och olika förbund. I typexemplet antas alla vuxna ha ett arbete.

För statistiska beräkningar görs en sammanställning av dessa olika utgiftsposter för varje hushåll. Summan av dessa kostnadsposter speglar den disponibla inkomst ett hushåll bör ha för att inte hamna under gränsen för ekonomisk bistånd grundat på riksnormen.

¹⁴ Tack till Kjell Jansson på SCB som ställt materialet till förfogande.

Appendix B. Känslighet konsumtionsenhetsskala

Hushållets Konsumtionsvikt med olika konsumtionsenhetsskalor

	KE04	EU	PEL
Ensamstående utan barn	1,00	1,00	1,00
Ensamstående med ett barn	1,52	1,30	1,45
Ensamstående med två barn	1,94	1,60	1,85
Sammanboende utan barn	1,51	1,50	1,62
Sammanboende med ett barn	2,03	1,80	2,00
Sammanboende med två barn	2,45	2,10	2,36
Sammanboende med tre barn	2,87	2,60*	2,69

* Tredje barnet över 13 år.

Andel med låg inkomststandard 2004

	KE04		EU		PEL	
	P50	P60	P50	P60	P50	P60
Ensamstående utan barn	9,4	14,9	11,0	17,3	9,5	15,1
Ensamstående med ett barn	8,8	18,5	5,9	17,2	8,1	17,1
Ensamstående med två+ barn	8,1	26,7	6,6	18,4	7,1	18,6
Sammanboende utan barn	2,1	3,7	2,3	4,0	2,4	4,2
Sammanboende med ett barn	3,4	6,3	2,9	5,9	3,2	6,4
Sammanboende med två barn	2,9	5,4	2,4	4,6	2,6	5,0
Sammanboende med tre+ barn	7,3	12,5	6,1	10,8	5,4	10,6
Samtliga	5,0	9,3	4,9	9,0	4,7	8,7

Andel med låg inkomststandard 2008

	KE04		EU		PEL	
	P50	P60	P50	P60	P50	P60
Ensamstående utan barn	13,5	21,7	15,9	26,1	13,7	22,1
Ensamstående med ett barn	12,5	24,5	11,7	21,2	11,4	21,9
Ensamstående med två+ barn	17,4	36,1	12,7	31,1	12,7	30,0
Sammanboende utan barn	2,4	4,4	2,7	4,9	2,9	5,2
Sammanboende med ett barn	5,4	8,4	4,9	8,0	5,2	8,5
Sammanboende med två barn	4,0	7,9	3,3	6,6	3,8	7,1
Sammanboende med tre+ barn	11,1	17,8	8,2	15,7	8,5	15,8
Samtliga	7,5	13,1	7,2	13,1	7,0	12,5

Referenser

- Aguilar, R, B Gustafsson (1988) "Public opinion about Social Assistance in Sweden". *European Journal of Political research*, vol 16, 251-276.
- Atkinson, A B, B Cantillon, E Marlier & B Nolan (2002). *Social Indicators: The EU and Social Inclusion*, Oxford University Press: Oxford
- Atkinson, A, B Cantillon, E Marlier, B Nolan (2002) *Social Indicators. The EU and Social inclusion*. Oxfors: Oxford University Press.
- Eriksson, R (2003) "Svensk välfärdsforskning". *Socialvetenskaplig tidskrift* 2003 nr 2-3.
- Försäkringskassan (2006) *Resultatindikatorer för den ekonomiska familjepolitiken med ungdomsperspektiv*. Analyserar 2006:17. Stockholm: Försäkringskassan.
- Försäkringskassan (2007) *Hur påverkar den ekonomiska familjepolitiken?* analyserar 2007:7. Stockholm: Försäkringskassan.
- Försäkringskassan (2007) *Resultatindikatorer för föräldrapenning, Försäkringskassans svar på regeringsuppdrag, dnr 20877-2007*.
- Försäkringskassans årsredovisning 2007.
- Försäkringskassan (2008) *Nya resultatindikatorer för den ekonomiska familjepolitiken*. Socialförsäkringsrapport 2008:11. Stockholm: Försäkringskassan.
- Gustafsson, B (1984) *En bok om fattigdom*. Lund: Studentlitteratur.
- Gustafsson, B (1987) *Ett decennium av stagnerande realinkomster*. Statistiska centralbyrån, rapport 91.
- Gustafsson, B (2002) "Allmänhetens åsikter om miniminivåer och konsumtionsenhetskala – en empirisk studie". I SOU 2002:73 *Förbättrad statistik om hushållens inkomster*. Stockholm: Fritzes.
- Halleröd, B (1991) *Den svenska fattigdomen – En studie av fattigdom och socialbidragstagande*. Lund: Arkiv.
- Halleröd, B (1997) "Forskning om fattigdom, relativ deprivation och social exkludering – Begrepp och metoder". I Vogel, J (red) *Välfärd och ojämlikhet i 20-årsperspektiv 1975-1995*. Statistiska centralbyrån, rapport 91.
- Halleröd, B (2000) "Socialbidragstagande och fattigdom". I Puide, A (red.) *Socialbidrag i forskning och praktik*. Stockholm: Förlagshuset Gothia.
- Halleröd, B (2002) "Fattigdom nu och då, här och där". I *Fattigdom i välfärdsstaten*. Stockholm: Forskningsrådet för arbetsliv och socialvetenskap.
- Hussain, I (1990) *Poverty as Capability Failure*. Publications of the Swedish School of Economics and Business Administration No 44, Helsinki, Finland.
- Johansson, S (1970) *Om levnadsnivåundersökningen*. Stockholm: Allmänna förlaget.
- Joseph, K, J Sumption (1979) *Equality*. London: John Murray.
- Konsumentverket (2007) "Skäliga levnadskostnader – Beräkningar av Konsumentverket". *Rapport 2007:11*. Konsumentverket.

- Proposition 1994/95:49. *Reformerad löneexekution och målhantering hos kronofogdemyndigheten*. Justitiedepartementet.
- Proposition 2008/09:1. *Budgetpropositionen för 2009*. Finansdepartementet.
- Rauhut, D (2006) *Den besvärliga fattigdomen*. Lund: Almqvist & Wiksell International.
- Rauhut, D, S Lingärde, N Alander (2002) *Om barnfattigdom – ansvar, insatser och orsaker*. FOU-rapport 2006:9. Stockholm, Stadsledningskontoret.
- Riksförsäkringsverket (2003) *Resultatindikatorer för den ekonomiska familjepolitiken*. RFV Analyserar 2003:11. Stockholm: Riksförsäkringsverket.
- Rowntree, S (1902) *Poverty – A Study of Town Life*. London: MacMillan.
- Regeringens budgetproposition 2007/08:1
- Regleringsbrev för budgetåret 2008 avseende Försäkringskassan
- RFV (2003) *Resultatindikatorer för den ekonomiska familjepolitiken*. RFV Analyserar 2003:11. Stockholm: Riksförsäkringsverket.
- RFV (2003) *Mamma vet bäst, En kunskapsmätning om föräldrapenning och föräldraledighet*. RFV Analyserar 2003:19. Stockholm: Riksförsäkringsverket.
- RFV (2004) *Flexibel föräldrapenning – hur mammor och pappor använder föräldraförsäkringen och hur länge de är föräldralediga*. RFV Analyserar 2004:14. Stockholm: Riksförsäkringsverket.
- Rädda barnen (2008) *Barnfattigdomen I Sverige. Årsrapport 2007*. Stockholm: Elanders.
- SCB:s Demografiska rapporter 2007:4, Barn och deras familjer 2006
- SCB HE 21 SM 0901 Inkomstfördelningsundersökningen 2007
- Sen, A (1982) *Poverty and Famines – An Essay on Entitlement and Deprivation*. Worcester: Clarendon Press.
- Sen, A (1997) *On Economic Inequality*. Guildford and King's Lynn: Clarendon Press.
- Simmel, G (1983) *Soziologie*. Berlin: Duncker & Humblot.
- Socialstyrelsen (2003) *Ekonomiskt bistånd. Stöd för rättstilämpning oich handläggning av ärenden i den kommunala socialtjänsten*.
- Socialstyrelsen (2006) *Social rapport 2006*. Socialstyrelsen.
- Townsend, P (1979) *Poverty in the United Kingdom*. Allen Lane: Penguin Books.